

fotografia z albumu rodzinnego Pana Jacka Kruczkiewicza

Antoni Kazimierz Kruczkiewicz (1897-1944), prawnik, Sekretarz Naczelny Prokuratury Generalnej RP. Urodzony 3 marca we Lwowie, najmłodsze dziecko profesora filologii klasycznej, rektora Uniwersytetu Franciszkańskiego, Bronisława Kruczkiewicza (1849-1918) i Franciszki z Moraczewskich (1867-1945), brat Adama (1891-1983) – pracownika służby konsularnej II RP (p.o. Konsul Generalny w Berlinie), Marii (1891-1988) – nauczycielki szkół średnich, po roku 1945 – pracownika naukowego Ossolineum i Władysława (1894-1911).

Naukę odbywał początkowo w czterech klasach niższej szkoły ludowej, następnie, od roku 1908, w III Gimnazjum imienia Franciszka Józefa I we Lwowie, w którym, do wybuchu I Wojny Światowej, ukończył siedem klas, każdorocznie z wynikiem „*chlubnie uzdolnionego*”.¹ W wyniku ewakuacji ludności cywilnej Lwowa w roku 1914 znalazł się wraz z rodzicami w Wiedniu, w którym 12 lipca 1915 r. zdał egzamin dojrzałości. W tym samym roku został powołany do Szkoły Oficerów Rezerwy Artylerii Armii Austro-Węgier. Szkołę oficerską ukończył w stopniu kadeta rezerwy. Dnia 1 grudnia 1917 r. awansował na stopień podporucznika rezerwy. Służbę czynną odbywał w 48 Rezerwowym Regimentzie Artylerii Polowej i 5 Regimentzie Artylerii Polowej walcząc na froncie włoskim. Brał udział w bitwach pod Isonzo,

¹ Pedagogiczna Biblioteka Cyfrowa, Sprawozdania Dyrekcji C. K. Gimnazjum Lwowskiego im. Franciszka Józefa I 1908-1914

gdzie był raniony. W czasie służby wojskowej w Armii Austro-Węgier został odznaczony Srebrnym Medalem Waleczności 2 klasy i Krzyżem Wojskowym Karola.²

Po rozpadzie monarchii habsbursko-lotaryńskiej wrócił do rodzinnego Lwowa, którego bronił w listopadzie 1918 r. Wojnę polsko-ukraińską i polsko-bolszewicką odbył w szeregach 5 Pułku Artylerii Polowej (późniejszy 5 Pułk Artylerii Lekkiej).³ W trakcie walk o granice odrodzonej Rzeczypospolitej był ponownie raniony. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Zdemobilizowany w roku 1921, w stopniu porucznika rezerwy (starszeństwo z 1 czerwca 1919 r.) otrzymał przydział mobilizacyjny do macierzystego, 5 Pułku Artylerii Polowej⁴ (w latach 30-tych przydział zmieniono na 1 Pułk Artylerii Przeciwlotniczej⁵). W związku z pełnieniem służby w szeregach Wojska Polskiego w okresie zmagających wojennych, jako weteran, uzyskał uprawnienia do nadziału ziemi⁶ w Stołowiczach, powiat baranowicki, województwo nowogródzkie. Ostatecznie aktu nadania ziemi jednak nie odebrał.⁷

W roku 1918 rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie zdając w ich trakcie trzy egzaminy rządowe: prawno-historyczny (27 marca 1920 r.), sądowy (27 czerwca 1921 r.) i polityczny (6 grudnia 1921 r.). Dnia 20 grudnia 1922 r., po rygorozum, uzyskał stopień doktora prawa. Jego promotorem był profesor Alfred Halban.⁸

Podczas studiów, od 20 września 1921 r. do 30 września roku 1922, praktykował, jako kandydat adwokacki, w kancelarii adwokackiej uzyskując w dniu 14 grudnia 1921 r. wpis na listę adwokacką. Ostatecznie, 17 czerwca 1927 r. złożył egzamin adwokacki „z postępem celującym”.

Z Prokuratorią Generalną Rzeczypospolitej Polskiej związany od dnia 22 sierpnia 1922 r., kiedy to - pismem jej Prezesa, Stanisława Bukowieckiego - powołany został na aplikację Prokuratorii Generalnej, którą odbył w oddziale lwowskim tej instytucji. Urzędowanie podjął w dniu 2 października 1922 r. Tego samego dnia złożył również przyrzeczenie służbowe. Pismem (L. 4832⁵/24) z dnia 30 grudnia 1924 r., A. Kruczkiewicz mianowany został referendarzem Prokuratorii Generalnej RP od 1 stycznia 1925 r. w Oddziale Prokuratorii Generalnej RP we Lwowie. W dniu 1 września 1926 r. złożył przysięgę służbową. Kolejny etap życia zawodowego doktora A. Kruczkiewicza rozpoczął się dnia 1 października 1927 r., w związku z przeniesieniem z Oddziału we Lwowie do Urzędu Głównego w Warszawie (pismo Prezesa Prokuratorii Generalnej 2612⁵/27). W dniu 31 grudnia 1928 r.

² Österreichischen Staatsarchivs, Ranglisten des Kaiserlichen und Königlichlichen Heeres 1918

³ Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa, Jednodniówka ku uczczeniu dziesięciolecia 5 Pułku Artylerji Polowej Lw.

⁴ Centralna Biblioteka Wojskowa, Arch. 296760

⁵ Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, Rocznik Oficerski Rezerw 1934

⁶ Dz.U. 1921 nr 4 poz. 18, Ustawa z dnia 17 grudnia 1920 r. o nadaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego.

⁷ Centralne Archiwum Wojskowe, I.300.1.693, 6

⁸ Dyplom doktorski A. Kruczkiewicza, udostępniony autorowi przez Pana Jacka Kruczkiewicza w trakcie spotkania 19 listopada 2021 roku

A. Kruczkiewicz mianowany został przez Ministra Skarbu, Gabriela Czechowicza, radcą Prokuratorii Generalnej RP. Dziesięć miesięcy później, 22 października 1929 r. powołano Go na stanowisko Sekretarza Naczelnego Prokuratorii Generalnej RP od dnia 1 listopada 1929 r. (akt powołania przez Prezesa S. Bukowieckiego, potwierdzony został następnie nominacją ze stycznia 1934 r.)⁹. A. Kruczkiewicz pełnił tę funkcję do września roku 1939.¹⁰

A. Kruczkiewicz cieszył się dobrą opinią i zaufaniem u swojego bezpośredniego przełożonego, Prezesa S. Bukowieckiego. Sam również bardzo cenił sobie możliwość współpracy z szefem Prokuratorii. Ich wzajemne, ciepłe relacje podtrzymywane były do śmierci Prezesa w roku 1944.¹¹ Podczas służby w Urzędzie Głównym zyskał powszechną sympatię pracowników Urzędu, co zaowocowało zawiązaniem długotrwałych więzów towarzyskich z szeregiem spośród nich: Tomaszem Marynowskim, Jerzym Polaminem, Józefem Horodyńskim, Witoldem Bendetsonem czy też z Janem Welońskim, z którym łączyła go też wspólna pasja do tenisa ziemnego, realizowana na kortach Wojskowego Klubu Sportowego „Legia” Warszawa.¹²

Dnia 14 września 1929 r. doktor A. Kruczkiewicz zawarł związek małżeński z Anną Ewą Kossak (1901-1988), wnuczką sławnego malarza, Juliusza Kossaka (1824-1899). Małżeństwo doczekało się dwójki dzieci: syna Jacka, urodzonego 12 lipca 1933 r. i córki Ewy, urodzonej 14 lipca 1937 r. W drugiej połowie lat 30-tych rodzina Kruczkiewiczów zamieszkiwała w domu jednorodzinnych, przy ulicy 6 Sierpnia 43-45 w Warszawie (obecnie ulica Nowowiejska, okolice Zespołu Stacji Filtrów)¹³.

W okresie międzywojennym, oprócz Krzyża Walecznych odznaczony został: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski¹⁴, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę.

We wrześniu 1939 r. A. Kruczkiewicz z żoną i dziećmi, stosując się do apelu pułkownika Romana Umiastowskiego opuścił Warszawę udając się na wschodnie tereny Rzeczypospolitej Polskiej. W początkowej fazie wędrówki, schronienia udzielił im w podwarszawskim Sulejówku, w dworku „Siedziba”, znany polityk socjalistyczny i działacz społeczny, Jędrzej Moraczewski, wujek doktora

⁹ Dz.U. 1919 nr 75 poz. 433, zakres kompetencji Sekretarza Naczelnego zgodnie z Uchwałą Rady Ministrów z dnia 28.08.1919 r. w przedmiocie ustroju i czynności Prokuratorii Generalnej obejmował: nadzór na kancelarią i archiwum Urzędu Głównego PGRP, protokołowaniem zebrań ogólnych i zebrań Prezydium PGRP, kontrasygnowanie pism wychodzących, pełnomocnictw ogólnych i specjalnych

¹⁰ Wykaz stanu służby, udostępniony autorowi przez Pana Jacka Kruczkiewicza 19 listopada 2021 roku

¹¹ Fragment listu Antoniego Kruczkiewicza do Franciszki Kruczkiewicz z dnia 2 marca 1944 roku, udostępniony autorowi przez Pana Jacka Kruczkiewicza w trakcie spotkania 19 listopada 2021 roku

¹² List pracowników Prokuratorii Generalnej RP do Anny Kruczkiewicz z dnia 9 sierpnia 1946 roku, udostępniony autorowi przez Pana Jacka Kruczkiewicza w trakcie spotkania 19 listopada 2021 roku

¹³ Obręb Spółdzielni Budowlano-Mieszkaniowej Kolonia im. Staszica

¹⁴ M.P. 1934 nr 259 poz. 337, za „zastugi na polu administracji skarbowej”

A. Kruczkiewicz¹⁵. Ostatecznie, przed dniem 17 września 1939 r., małżonkowie Kruczkiewiczowie, z dziećmi, dotarli do domu rodzinnego Antoniego we Lwowie. We Lwowie A. Kruczkiewicz z rodziną przebywał do października roku 1939. W związku z nasilającymi się represjami podejmowanymi przez władze radzieckie wobec tak zwanych „bieżących”, zdecydował się na powrót do okupowanej Warszawy. Udatne przejście przez „zieloną granicę” miało miejsce nocą z 1 na 2 listopada w okolicy wsi Szówsko, na granicznej wówczas, pomiędzy Generalnym Gubernatorstwem a Zachodnią Ukrainą, rzece San. Po krótkim pobycie w Krakowie rodzina udała się do Warszawy. Nie dane im było jednak zamieszkać w domu przy ulicy 6 sierpnia, bowiem - w wyniku bombardowania - uległ on w dniu 25 września 1939 r. spaleni, wraz ze przechowywanymi w nim obrazami syna J. Kossaka, Wojciecha, wujka Anny Kruczkiewicz. Po powrocie do stolicy A. Kruczkiewicz prowadził początkowo biuro sporządzania podań w języku niemieckim. W obawie przed wywozem na roboty przymusowe, w celu uzyskania dokumentu przed taką ewentualnością chroniącego, podjął następnie pracę w Archiwum Akt Nowych, przeniesionym na polecenie władz niemieckich ze swojej siedziby przy ulicy Górskiego 9 (dawne zabudowania fabryki E. Wedel) na ulicę Rakowiecką 6 (biblioteka Szkoły Głównej Handlowej), gdzie zajmował się początkowo porządkowaniem akt Prokuratury Generalnej. W instytucji tej pracował do sierpnia roku 1944. Anna Kruczkiewicz po powrocie do Warszawy również podjęła pracę zawodową, jako pracowniczka kawiarenki „IF” znajdującej się przy ulicy Krakowskie Przedmieście 66, w pobliżu Kościoła Św. Anny¹⁶. Okres poprzedzający wybuch Powstania Warszawskiego był - szczęśliwie - dla Państwa Kruczkiewiczów czasem, w którym nie dotknęły ich bezpośrednio prześladowania ze strony okupanta. Wprawdzie podczas jednego z „kottów” w kamienicy, w której zamieszkiwali, A. Kruczkiewicz został zatrzymany, ale przed aresztowaniem uchroniło go - trudne do wytłumaczenia - odstąpienie od tego zamiaru przez Niemców, po skierowaniu do nich prośby - w języku niemieckim - o zgodę na ogolenie twarzy. Z relacji rodziny wynika, że Anna i Antoni Kruczkiewiczowie angażowali się w czasie okupacji w działalność konspiracyjną, niemniej jej charakter i szczegóły nie były przedmiotem domowych rozmów z udziałem dzieci. Chronili je nadto przed tą tematyką porozumiewając się, w sprawach poufnych, w języku francuskim.¹⁷

Ostatni - tragiczny i spleciony początkowo z cierpieniami ludności cywilnej warszawskiej Ochoty - etap życia doktora A. Kruczkiewicza rozpoczął się wraz z wybuchem Powstania Warszawskiego. Przez kilka dni, od 4 sierpnia Antoni, Anna i Jacek Kruczkiewiczowie oraz ich długoletnia gosposia Ewa Mejer (córka Ewa znajdowała się poza Warszawą) ukrywali się wraz z grupą około 30 osób w schronie

¹⁵ J. Moraczewski, *Dziennik wydarzeń 1939-1944*, Łomianki: LTW 2016

¹⁶ Kawiarenka „IF” była częścią spółdzielni spożywców założonej przez byłych pracowników Instytutu Fermentacyjnego, jej kierowniczką była Zofia Moraczewska (1906-?), córka brata przyrodniego Jędrzeja, Romana (Prezes Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1924-1939)

¹⁷ Relacja ustna Pana Jacka Kruczkiewicza w trakcie spotkania 19 listopada 2021 roku

przeciwniczym, gdy tymczasem Ochotę systematycznie grabili i podpalali kolaboranci nazistów z Rosyjskiej Wyzwoleńczej Armii Ludowej (RONA), Bronisława Kamińskiego. Kryjówka odkryta została 6 sierpnia. Przebywające w niej osoby, uniknąwszy egzekucji, trafiły do punktu zbornego, tak zwanego „Zieleniaka”, u zbiegu ulicy Opaczewskiej i Grójeckiej. Dnia 9 sierpnia, uformowaną tam kolumnę ludności przeprowadzono do Durchgangslager 121 w Pruszkowie. Dnia 11 sierpnia rodzina Kruczkiewiczów znalazła się w transporcie kolejowym, który w dniu następnym przybył do obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau. Tam nastąpiło jej rozdzielanie. A. Kruczkiewicz otrzymał numer obozowy 191565. Jego pobyt w Oświęcimiu był stosunkowo krótki, bo już 23 sierpnia przetransportowano go do podobozu Dautmergen, obozu koncentracyjnego Natzweiler-Struthof, w Badenii-Wirtembergii, gdzie otrzymał nowe obozowe „nazwisko” - 32511. W podobozie Dautmergen pracował przy wydobyciu łupków bitumicznych. Zmarł tam z wycieńczenia w dniu 2 grudnia 1944 roku, o godzinie 6.20.¹⁸

Pochowany został w zbiorowej mogile. Jesienią 1946 roku, 1755 ciał ofiar obozu ekshumowano i następnie złożono na Cmentarzu Honorowym, nieopodal miejscowości Schömburg. Na wzniesionym dla ich uczczenia cmentarnym pomniku, wśród wielu innych, widnieje również uwiecznione przez rodzinę w mosiądzu Imię i Nazwisko zmarłego.

Anna, Jacek i Ewa Kruczkiewiczowie przeżyli wojnę i osiedlili się we Wrocławiu.

Szczególne podziękowanie za pomoc autor kieruje dla Pana Jacka Kruczkiewicza, Syna dr Antoniego Kruczkiewicza.

Opracował Maciej Gemra

¹⁸ Karta informacyjna Międzynarodowej Służby Poszukiwań, udostępniona autorowi przez Pana Jacka Kruczkiewicza w trakcie spotkania 19 listopada 2021 roku